

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Бичкова Т.С.

кандидат філологічних наук, доцент,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЗОРОВОГО КОНТАКТУ В РОМАНІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ «АПОСТОЛ ЧЕРНІ»

З анатомічного погляду, око – це «орган зору у людини, всіх хребетних та деяких безхребетних тварин» [3, т. 5, с. 665]. Проте в ширшому розумінні – це орган сприйняття та передачі інформації, емоцій, намірів, волевиявлення людини тощо. Зважаючи на такі багатогранні особливості очей і погляду загалом та розглядаючи їх як об'єкт зацікавлення лінгвістів, а також біологів, фізіогномістів, психологів, антропологів, культурологів тощо, виокремлюють більше ста параметрів, що характеризують зорову поведінку. Так, зокрема, очі аналізують за кольором, розміром, формою, сприйняттям тощо. Зосереджуючи увагу на тих параметрах очної поведінки, що стосуються комунікації, дослідники виокремлюють види погляду в діалозі, комунікативні функції очей, основні смисли, що виражають очі в комунікативному акті та ін. [див. 2].

З огляду на досить складну типологію зорової поведінки в аспекті спілкування, зупинимось на такому її параметрі, як спрямованість погляду. За цим критерієм Г. Крейдлін вирізняє такі види погляду: «односторонній погляд» (погляд однієї людини на іншу (але не на обличчя); «погляд в обличчя» (погляд однієї людини на обличчя іншої); «прямий погляд (в очі)»; «спільний погляд» (погляд співрозмовників одне одному в обличчя); «контакт очей», або «візуальний контакт»; «уникання погляду»; «пропускання погляду» [2, с. 384]. Більшість зазначених видів очної поведінки засвідчує й досліджуваний матеріал. З-поміж них розглянемо ті, що найчастіше актуалізуються в тексті.

1. Погляд в обличчя – погляд однієї людини на обличчя іншої, – як правило, об'єктивується в аналізованому творі дієслівними конструкціями *задержатися на...*, *спинитися на...*, напр.: *Погляд молодого чоловіка задержався через хвилину на поважнім обличчю о. Захарія...* [1, с. 88]; *Дівчина змішалася, бо його очі спинилися на її чолі* [1, с. 66].

2. **Прямий погляд в очі.** Цей тип зорової поведінки у тексті актуалізують різноманітні дієслівні конструкції, з-поміж яких *витріщатися, вп'ялитися очима, дивитися вигребущо в очі, затоплювати погляд, не спускати ока та ін.*), напр.: *Завідатель витріщився на бабуню. Чи не збожжеволіла вона часом?* [1, с. 199]; *Вона поглянула йому вигребущо в очі, а по хвилі сказала: «Може. Може, і підемо колись»* [1, с. 75]; *«Ти мені що вночі розказувала? – спитав, затоплюючи свій проникаючий погляд в ню. – Ти, видно, противно, так добре спала – бо – ось, що тобі снилося»* [1, с. 197].

3. **Візуальний контакт** (обидва партнери усвідомлено дивляться в очі одне одному) найчастіше описують дієслово *переглядатися* та сполуки *перехрестились погляди, стрінутися очима* тощо), напр.: *Директор і панна Альбінська переглянулися значучим поглядом* [1, с. 337]; *Лікар прокинувся... і погляди обох мужчин перехрестилися...* [1, с. 198]; *Дора розсміялася. Її очі вперше цього вечора стрінутися з його очима* [1, с. 335].

4. **Уникання погляду** (один із учасників діалогу (чи обидва) прагнуть уникнути погляду в очі з боку співрозмовника). Найпоширенішими мовними засобами репрезентації цього типу зорової поведінки, є конструкція *уникати очей*, а також опозиційна пара *шукати – ховати*, а також *зустрітися очима (з очима) – відвернутися* та ін.: *«Їду позавтра зрання. Зреештою?» – спитав, уникаючи очей молодого чоловіка* [1, с. 111]; *Вона шукала його очей, але він ховав їх від неї* [1, с. 69]; *О. Захарій, зустрівшись з очима доньки, відвернувся* [1, с. 276].

5. **Пропускання погляду** (не маючи очевидного наміру уникнути контакту очей, не дивитися на співрозмовника) в аналізованому матеріалі найчастіше відображає дієслівна метафорична сполука *летить (полетів) погляд понад...*напр.: *«Могло б ще інакше бути. Краще», – сказав, тронутий, між тим, коли погляд Юліяна полетів понад головою отця, дальше на обійстя парохії* [1, с. 92]; *«Хочете вже йти?» – спитав о. Захарій і піднявся й собі. Його погляд полетів, рівно Юліянового, понад господарські будинки й за обширне подвір'я на дорогу...* [1, с. 93] або конструкція *дивитися понад...*, як-от: *...При цьому викривляла якомсь боляче уста і дивилася кудись понад голову бабуні* [1, с. 100].

Досліджуваний матеріал свідчить про те, що художній текст, зважаючи на контекстуальну синонімію деяких мовних засобів, які вербалізують зорову поведінку (зокрема *очі – обличчя (лице)*), не завжди дозволяє чітко визначити аналізований параметр погляду.

Можемо лише припускати, який вид погляду (**в обличчя** або **в очі**) репрезентують такі приклади, як-от: *О. Захарій сів сам, сперши стомлено голову в руки й глядів прямо своїми блакитними очима в обличчя Юліяна...* [1, с. 126]; *Око завідателя задержалося на мить на лиці вчителя і він усміхнувся знаним своїм усміхом, що, хоч який ніжний, а був вбійчий* [1, с. 194]; *Опісля приступив о. Захарій до свого любимця, заглянув йому в лице і сказав: – Ходім до моєї робітні* [1, с. 270].

Отже, основними засобами репрезентації зорового контакту, зокрема спрямування погляду, в українських художніх текстах виступають переважно конструкції, значна частина яких є дієслівними метафорами. Розглянуті види поглядів разом з іншими параметрами зорової поведінки (такими, наприклад, як тривалість, частотність тощо) у комунікативних ситуаціях виконують різноманітні функції. З'ясування цих функцій у подальшому дозволить виявити основні смисли, що виражають очі в українській невербальній комунікативній поведінці.

Список використаних джерел:

1. Кобилянська О. Апостол черні. Чернівці : Букрек, 2012. 432 с.
2. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика. Москва : Новое литературное обозрение, 2002. 592 с.
3. Словник української мови. В 11 т. Т. 5. Київ : Наукова думка, 1974. 840 с.

Гапонова Л.Є.

*кандидат філологічних наук, доцент,
Національна металургійна академія України*

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА: ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

Сьогодні у вищих навчальних закладах країни однією з нагальних проблем є розроблення і впровадження ефективних методик навчання іноземних студентів української мови, оскільки формування й удосконалення мовних навичок в іноземних студентів вимагає постійної й різноаспектної роботи викладача, який повсякчас перебуває в пошуку практичних